

«КЛАСИЧНИЙ» МІСТОЛЮБ БАРОНЧ – ІСТОРИК СВЯТОЇ ВІРИ І ПОЛЬЩИЗНИ

Про цього представника станиславівської традиції неможливо не писати. Що зрештою й робили всі, хто лиш хотів зажити собі слави того, хто щось розуміє в історії нашого міста. Тому-то Барончеві сучасники, його послідовники і критики писали і говорили про його Станиславів. Одні з них підносили Садока Баронча на мислимі висоти, інші ж – свідомо опускали, використовуючи дослідницький текст для «історичної» ревізії.

Історики ще довго сперечатимуться, хто ж насправді був першим у своєму трактуванні основних віх Станиславова, головно як міста-фортеці Потоцьких (я сказав би фортеці-фантома в історії) і града багатьох, погано пов'язаних між собою культур. Однак уже сьогодні, на часовій дистанції 150-літнього існування Барончевої праці, можна стверджувати, що вона стала підмурівком для «базового» польського погляду на минуле «ідеального міста» в межиріччі Бистриць. І це подвійно дивно, що домініканин-вірменин дав свій погляд на історію його рідного міста, тим самим вклавши до рук симпатиків і критиків уявну хоругову пропольського і прокатолицького змагання за спадщину Станиславова. Нині вона ніде не поділася, і її дуже зручно використовують потрібні то тут, то там історики, краєзнавці і просто містолюбці, причому з обох сторін.

Ґрунтовна студія Баронча взайве зачіпає дражливе запитання «Чи *наш* Станиславів?». Перекоаний, що відповідь у цьому випадку не має однозначності, а передбачає бодай кілька варіантів.

Станиславів Баронча, поза сумнівом, – багатоликий організм з виразними польськими, вірменськими і гебрійськими обличчями. Є в ньому і місце тутешнім русинам-українцям. Ніде правди діти, про нас автор згадує зрідка, взайве намагаючись підтвердити, що десь до «весни народів», яку дала нам цісарщина, місто, яке нині називаємо Івано-Франківськом (у затінку Львова і посередині шляху до Чернівців, як в Андруховича), було вузловим пунктом саме польської національної культури, її дідичів і давніх гетьманів...

Сучасна тенденція «змагання жертв» – хто кого, хто більше, хто має рацію і хто більше постраждав з першого погляду не надається

до праці Баронча. Але сама вона промовляє: неможливо і негонорово змагатися з трактуваннями середини ХІХ-го століття, їхніми макаронізмами, архаїзмами та просто -ізмами у варіанті станиславівського краєзнавства. Бо ж останнє, в панегірично-елейному пафосі глорифікувало шляхетну людину, шляхетну родину і шляхетну Вітчизну. Мусимо зважитися сприймати автора та його твір передусім як «дитя» такої собі дивної епохи – переходу від монархізму до конституційного лібералізму й закостенілої церковної доктрини. Звісно ж, ніхто не сумнівається у щирості поглядів і світогляді автора, відданості його Католицькій церкві. Важливо таким чином зрозуміти архітектоніку його тексту, знайти його наголоси на нібито важливих речах в історії Станиславова і гідне пошани бажання зібрати якнайбільше маловідомих джерел, частина з яких уже тоді зникла зі світу людського.

А тому, якщо майже дві третини тексту Баронча – неприхований гімн Потоцьким та до нудоти маловартісний опис того, хто і яким чином реагував на похорон шляхетної особи (по суті хроніка некрофіла...), то перша третина тексту – напевно оригінальна. Бо в ній знаходимо цікаві описи міського цехового устрою, які таким чином свідчать, що Станиславів – таки місто з деякими західно-європейськими традиціями (як тут не згадати Прохаськове місто – але ще з мурами і вежами). Інша річ – практика маґдебурзького права, описана Барончем, закріплювала вже надто традиційні польсько-католицькі впливи у станиславівській міській цивілізації.

Здається, що Барончеві вдалося досягти мети: нагромадити чималий дослідницький матеріал, покликаючись на доволі солідний корпус історичних джерел, виробити власний краєзнавчий стиль і майже назавжди увіковічнити самотній шляхетський сегмент у міській минувшині. Це у нього безумовно вийшло. Чому? А тому, що якби це було не так, то, певно, його тексти не крали б і не подавали б як власні, а відтак і не було б у нас грона краєзнавців-немістолюбів, таких собі крадіїв від міської історії. Дуже вже спокусливо виглядали для них матеріали, впорядковані й описані самітником-домініканином.

Читаючи нині правдивий український переклад твору «Пам'ятки міста Станиславова» Баронча, замислімося, чому досі не маємо справжньої і неміфологізованої історії нашого міста не лише в її повному обсязі, а й окремих історичних періодів. Чи ж не свідчення це того, що покоління сумлінних істориків-містолюбів час від часу переривалося «школою плагіаторів»? Цікаво, а що сказав би Баронч, який уже давненько в засвітах, а його тексти як перекотиполе кочують з одних опусів до інших.

Отже, прочитаймо наше першоджерело, нашу міську першооснову. По суті твір Баронча не можна віднести ані до історичних, ані краєзнавчих праць у сучасному їхньому прочитанні. Однак це вже класичний текст, який створив за власним баченням гідний син Станиславова, покатоличений мадярський вірменин отець-домініканин Садок Баронч. Як автор великого та щирого тексту про наше місто він святою вірою і правдою пізнав свій час і його особливості.

Текст Баронча можна читати по-різному – із захопленням або зі зневагою до окремих історичних подій, історичних постатей і трактувань історії нашої державності. Але він такий, як є – пересипаний польщиною, уривками зі Святого Письма, зумисне підлаштованими до фрагментів, залюблений у польську культуру. В текстах історика і релігійного діяча ми не побачимо Станиславова, де люди створювали імідж містові, робили його європейським, як це бачить Жеребецький-молодший. Якщо в останнього історію нашого міста завжди творили люди і то різних національностей, то у випадку Баронча – це були, перепрошую, лише Потоцькі.

Праця Баронча допоможе багато чого зрозуміти допитливим читачам не лише про рушії нашої спільної історії, але й про її гальма. Без дослідження Баронча зрозуміти давній і новий Станиславів просто неможливо...

Після Баронча – історика Станиславова періоду напередодні «мармолядової пожежі» 1868 р. – жирна і товста риска в краєзнавстві: нічого нового і нічого оригінального. Лише перекази і переспіви, без жодних емоцій щодо інших станиславівських народів – українців, німців і ще тодішніх, але вже асимільованих вірменів.

Іван Монолатій